

Søren Kierkegaard és a gyenge gondolat

Az erő gondolatát mindig is pozitívan ítélték meg: az erő (*forza*) szót használhatjuk azokban a nehéz pillanatokban, mikor bátorítani szeretnénk valakit, biztatni, hogy a lehető legjobban fejezzon be egy cselekvést, használjuk a politikai, gazdasági és sportnyelvekben, így az erő egy valódi mértékegysége az embernek és a társadalomnak. Az erővel ellentétben találjuk a gyengeséget, minden negatív aspektusával: senki nem kívánná a másiknak, legyen gyenge, senki nem buzdítana valakit azzal egy verseny közben, hogy gyengén teljesítsen, mint ahogy egyetlen társadalom sem szeretné, ha gyengének ítéltetnék, nem beszélve a gazdaságról és a sportról. Mindannyian arra vágyunk tehát, hogy elérjünk egy bizonyos erőszintet, megvetéssel gondolva a gyengeségre és ennek hordozóira. Miért kell viszont beszélnünk a gyenge és lemondó gondolatról, mikor ez egy visszalépésnek, a gondolat zárlatának tűnhetne, vagy legjobb esetben is egy egyszerű provokációnak az ész mechanizmusait újra mozgásba hozására? Talán egy pillanatra meg kellene fordítanunk a koncepciót, mintha fejre állítanánk egy térképet északról délre vagy fordítva. Talán csak így, az egyensúlyokat kibillentve és a megnyugtató bizonyosságokat felbolygatva tudjuk majd feltenni magunknak a kérdést, hogy léteznek-e a gyenge gondolatból származó előnyök, vissza lehet-e szerezni az ember spiritualitását rábízva magunkat egy megfélemlített és elgyengült gondolatra, és hogy vannak-e alternatívák egy hasonló eljárásra.

Ha a filozófiatörténetben kezdünk el kutakodni, rögtön megérthetjük, hogy pontosan Kierkegaard-t tekinthetjük a gyenge gondolat kezdeményezőjének és előremozdítójának, és ő maga az, aki javaslatot tesz számunkra, mely utakat kell bejárnunk, és melyeket kitaposnunk, hogy újraértékelhessük a gyengeséget. A gondolat legnagyobb támogatói között találjuk az olasz filozófust, Gianni Vattimót, aki megpróbált új nézőpontot adni a gyengeségnek, bebizonyítva, hogy lehetséges a gondolatot úgy irányítani, hogy a filozófiai és etikai témaköröktől függően, de akár a mindennapi élet konkrét problémáival szemben is más és más módon mutakozzon meg. Az ún. posztmodern filozófiának ezen túl számos, egyértelmű kapcsolódási pontja van a gyenge gondolattal. Itt meg kell említenünk Jean-François Lyotard francia filozófust, aki 1979-ben több szerzővel közösen kiadott *A posztmodern állapot*¹ művében bevezeti a filozófiai szaknyelvbe a

¹ Vö. Habermas, Jürgen – Lyotard, Jean-François – Rorty, Richard: *A posztmodern állapot*. 1993, Budapest, Osiris.

posztmodern fogalmát, és először fogalmaz meg tudatosan egy jól körülhatárolt ellentétet a filozófiai hagyományokkal. Pár évvel később, 1983-ban jelenik meg egy számos érdekes fejtegetést tartalmazó tanulmánygyűjtemény Gianni Vattimo és Pier Aldo Rovatti gondozásában, *A gyenge gondolat*² címmel, olyan bölcselek tanulmányaival, mint Umberto Eco vagy Maurizio Ferraris. E tanulmányok célja az, hogy ledöntse az ész által egészen addig figyelemre méltó gondossággal létrehozott erős formákat. Vattimo egy másik fontos szövege az 1985-ben megjelent *La fine della modernità (A modernség vége)*, mely tanulmány a hanyatló modernség jellemzőit vizsgálja. A posztmodernség problémái és a gyenge gondolat fogalma kétségbe vonják az ezeket megelőző erős gondolat bizonyosságait, olyan kiemelkedő képviselőktől indulva, mint Descartes vagy Kant, hogy aztán a hegeli gondolkodásban elért csúcspont után Nietzsche és Heidegger bölcseletében fussanak zátonyra. De mely modernitás ellen lázadtak fel ezen gondolkodók? Melyek az erős gondolat negatív tulajdonságai, és miért kell ehhez segítségül hívnunk Kierkegaard-t?

A modern bölcselet nagy részét egy erős fejlődésnek tekinthetjük, mely önmaga hódításaitól elégedetten hajlamos arra, hogy a világot globálisan szemlélje, mely egy bizonyos szempontból, az észnek hála megmagyarázhatja a tudást és a cselekvést. A gondolat ebben az öntetszelgés-szerűségben minden lépésben újdonságot és önmaga meghaladását véli felfedezni egy olyan út mentén, mely sosem ütközik akadályokba vagy tér el rossz irányba hamis lépésektől vezetve. A modern filozófia a történelmet is folyamatos és feltartóztathatatlan fejlődésnek tekinti, az ész mintha tudná, hová akar megérkezni, ezen felül még azt is, hogyan viselkedjen, hogy elérje a saját céljait.

Azért, hogy megértsük eme egyirányú út kockázatait, vissza kell térnünk Kierkegaard-hoz: ez nem csak azért lesz fontos, hogy Vattimo gondolataihoz érkezzünk, hanem azért is, hogy paradox módon visszaadjuk az „erejét” annak a gyenge gondolatnak, mely ma azt kockáztatja, hogy a választás előtt önmagába zárkózva és megelőgezt gyengeségére kifogásokat keresve bebalzsamozva maradjon.

Az első elkerülhetetlen vizsgálatot Kierkegaard Hegellel való szembenállására kell összpontosítanunk, a fejtegetés tengelyét ismételten a szükségtől a lehetőség felé mozdítva. Ez az áthelyezés egy erős és határozott koncepciótól egy vitathatatlanul gyengébb koncepció felé halad, visszautasítja a kényelmes bizonyosságokat annak fejében, hogy visszatér az egyénhez és annak egyediségéhez, minden ebből származó következménnyel. A hegeli rendszer a legtisztább példa a külvilágtól való elzárkózásra, mert ha egy oldalról minden tökéletesen működőnek tűnik is, másrésztől elég kidugni az orrunkat a rendszerből, hogy rengeteg nehézségbe, és legalább ennyi

² Vö. Vattimo, Gianni – Rovatti, Pier Aldo (szerk.): *Il pensiero debole*. 2010, Milano, Feltrinelli.

bizonytalanságba és félelembe ütközzünk. Úgy lehetséges tehát megalkornunk az erős gondolat gyermekeként született logikai rendszert, mint egy biztonságos burokban való létezést, melyben minden benne foglaltathatna, racionálisnak és szisztematikusnak tűnne, de ezzel mindez kockáztatná a mozdulatlanságot. Meg is győzhetjük magunkat arról, hogy a létezés teljes egészében eme szép logikai kastélynak a belsejében zajlik, így időnként egy statikus és kényelmes létezésben lehetünk, viszont elég kilépni innen egyetlen pillanatra, hogy belessünk a lehetőségek és kételyek, választások és rettegés, szorongás és kétségbeesés hálójába. Ez az igazi létezés, gyakran érthetetlen és igazságtalan, és csak néha csodálatos vagy meglepő a maga fokozatlan és szabálytalan változásában. Kierkegaard számára nem csak lehetetlen volt felölelni azt a totalitást, melyet a rendszer magában akart foglalni, de igazából egy hasonló ismeret nem is volt elvárható. A gondolat nem olyan erős, hogy tartalmazzon és magában foglaljon mindent, sőt, Kierkegaardtól azt is megtanulhattuk, hogy a gondolat csupán *filozófiai morzsákat*³ ad nekünk. A kierkegaardi utalás a morzsákra nem csupán szuggesztív, hanem ezzel együtt a töredezettség, részlegesség érzetét is kelti. Az ember hibázik, csak és kizárólag feltételezései vannak az igazságról, így egy teljességgel gyenge, de ugyanakkor bátor hivatkozásra van szó. A létezés szemléletekor kilépünk a logika korlátaiból, elismerjük a saját hiányosságunkat és a pillanatra bízzuk magunkat, a mostból az elszuhanó pillanatra, a hit és a kommunikáció dialektikájának örök momentumára. Még akkor is, ha Hegel gyakran mozgásról beszél, figyelembe kell venni a tényt, hogy mindez nem jelenti szükségszerűen azt, hogy mi mozgunk, mint ahogy amikor életről beszélünk, nem jelenti azt, hogy mi élünk vagy hogy az élet ezen a szavakba van zárva. Itt eszünkbe juthat a Diapszalmata következő mondata: „Amit a filozófusok a világról mondanak, az gyakran éppoly félrevezető, mint ha a zsidóknál ezt olvassuk egy táblán: Mángorlás. Ha aztán megjelenénk a holminkkal mángoroltatni, a félreértés máris kiderülne; mert a tábla csupán eladásra vár.”⁴ Kierkegaard számára gyakran a filozófia ugyanezt tette a valósággal: a logika szigorú szabályainak megfelelően becsomagolta, ahol minden összeérhetőnek tűnt, a belsejébe tette a különféle mozdulatokat is, így a valóságnak megvolt a saját dinamikája, vagyis egyszer az igazi élet előtt nem lehet majd nem észrevenni azt, hogy amit leírtak, más, hogy a mozdulatok semennyire sem felelnek meg a minket körülvevő valóságnak, melynek egyéni főszereplői vagyunk. Egy világos példát a fent említettekre maga Kierkegaard ad, mikor egy olyan festőre utal, aki mikor el akart kezdeni festeni, sokáig mozdulatlanul tartott egy neki modellt álló embert. Mikor végre a rajz elkészül, a portré elvileg egy fát ábrázol, mely a valóságban tökéletesen hasonlít arra a fára, mely a műterem ablaka előtt áll, azt leszámítva, hogy az ember volt az a modell, akit le

³ Vö. Kierkegaard, S.: *Filozófiai morzsák* (ford. Hidas Zoltán). 1997, Budapest, Göncöl.

⁴ Lásd Kierkegaard, S.: *Vagy-vagy* (ford. Dani Tivadar, harmadik, javított kiadás). 2005 (1994), Budapest, Osiris, 34.

kellett volna festenie, és nem a fa! Akkor pedig miért kényszerítsük az embert oly sokáig modelt állni?⁵ Gyakran az erős gondolat haladási módja elnyelni látszik az előző lépéseket, mintha minden pillanat magába foglalná az előzőt, mintha mögötte nem maradna semmi. A gyenge gondolat nem képes elnyelni az előző lépéseket, a múltból táplálkozik, és szüksége van arra, hogy visszalépjen, megvizsgálja a lépéseit, megnézzze és újra bejárja a földön hagyott nyomokat, hogy aztán megpróbálja előre is tenni egy lépést, anélkül, hogy elfelejtené az azt megelőzőt. Ez a bizonytalanság tele van nyugtalansággal, a gondolatnak nincs ereje magába foglalni saját tanácstalankodásait. Miután egyszer levetettük a logika és az ész álarcát, nem lehet visszalépni, előre kell haladni a göröngyös úton, el kell fogadni a tényt, hogy nincs többé bizalom egy mindent elfogadó rendszerben. Az igazság áhított ideálja többé nem az egykor bizonyosságot adó idea, egy rögzített és elmozdíthatatlan igazság helyett olyan tagolatlan, szabálytalan és szaggatott igazság, melynek kontúrjai csak vázlatosan megrajzoltak, de bizonyosan alkalmasabb és jobban illő a mi valóságunkhoz. Többször Kierkegaard sietség nélküli válaszkérésre sarkallja az embert, nem versenyszerűen, minél gyorsabban: a győzelmet itt is az igazság kicsi és megérdemelt morzsái adják.⁶

Ebben a posztmodern filozófia mintha teljes mértékben visszanyúlna Kierkegaard gondolatához, miszerint az embernek nincs lehetősége elérni egy egyedülinek és véglegesnek tekinthető igazságot. A filozófia a múltban azt a szerepet vállalta magára, hogy az igazság autentikus értelmét vizsgálja, így minden filozófiai rendszer olyan racionális szabályok megfogalmazására törekedett, melyek értelmet adhatnak a létezésnek. Vattimo észrevette, hogy ez az út váratlanul megszakadt: nem volt többé arra lehetőség, hogy egy helytálló igazságot találjunk, és lehet, nem is akartuk többé megtalálni ezt. Az olasz filozófus azt sugallhatja, hogy a filozófiai gondolkodás csődöt mondott, hogy a hosszú igazságkeresés után éppen, mikor azt hinnénk, megtaláltuk, íme, egyszer és mindenkorra eltávolodni látjuk. A most megfogalmazódó kérdés így nagyon törekeny: nem csak azt kérdőjelezhetjük meg, hogy egy ekkora csőd után van-e értelme filozófiát „csinálni”, de azt is fel kell ismernünk, mi ez az értelem, és melyik a kitaposandó út. Itt lép a képbe minden szinten egy olyan gondolat gyengesége, melynek mivel nincs lehetősége abszolút igazságot keresni, kénytelen igazodni azon megszámlálhatatlan igazságokhoz, melyeket egyre-másra gyanakvással és rettegéssel fed fel. Vattimo szerint nincs más bejárható út, mint a gyenge gondolaté, mely kimondhat és ellentmondhat, mely állíthat, hogy később tagadjon, mely meghaladhatja önmagát anélkül, hogy szégyenkezve el kellene törölnie ezért a saját múltját: csak ilyen módon lehet majd megérteni a valóság komplex összetettségét. A gyenge gondolat modellezhető, nem erőltet, hanem javasol, elmosódó és csiszolható kontúrvonalakkal, tud

⁵ Vö. Kierkegaard, S.: *Briciole di filosofia. Postilla non scientifica*. 1962, Bologna, Zanichelli, 1. kötet, 46.

⁶ Vö. Kierkegaard 1962, 137.

alkalmazkodni, de vitatkozni is, és ezzel elfogadni a vereséget. Nem léteznek tehát végső alapok, csak gyenge és instabil észérvek, az ész nem hagyja magát elragadtatni sem a jövő hevétől, sem pedig a túlhaladás lefékezett vágyától.

Martin Heidegger szerint a modernkor a szubjektivitás eljövételével azt eredményezte, hogy a világot egyre inkább szisztematikusan szemléljük olyan módon, hogy az ember, a technikának is hála olyan viselkedést vett fel, hogy tervezhessen a világgal és határtalanul számolhasson vele. Mindazonáltal a heideggeri gondolat a világbavetett emberről pontosan a gyenge gondolatra és a kósza, bizonyosságok nélküli emberre jellemző kiszámíthatatlansághoz és tipikus tehetetlenséghez látszik vezetni, és az ész lassanként elveszíti hatalmát. Ezen az úton egy másik alapvetően fontos bölcselelő Nietzsche volt, aki az *Isten meghalt* provokatív és határozott mondattal elveszítettnek ítélt minden emberi törekvést arra, hogy valami biztosat, autentikusat vagy abszolútumot ragadjon meg. Az ész nem képes többé semmilyen bizonyosság látszatát sem kelteni, a maszk lehullt, az ember kénytelen meghajolni a számos instabil és sosem végleges igazság gyengesége alatt. Rovati és Vattimo kötetében a leggyakoribb szavak visszhangozzák a Kierkegaard, Nietzsche és Heidegger műveiben olvasottakat: feledésről és kiábrándulásról, halálról és elhagyatottságról, hanyatlásról és tragikumról beszélnek. Vattimo már az előszóban kijelenti, mennyire nehéz meghatározni, mi igaz: az igazság nem ez vagy az a dolog. A válasz egy hasonló kérdésre szükségszerűen hosszú, és lényünket egy mindenféle tájékozódási képesség nélküli világba taszítja, melyben nem létezik egy egyszer és mindenkorra elérhető stabilitás. Sok mindent az ember teremtett, a kulturális hagyomány olyan nyelvet beszél, melyet egy bizonyos értelemben mi megértünk, de az igazság rejtve marad: az igazságot nem az egymás után rakott szavak megértése jelenti, mert ez a nyelv egyszerre távoli és közeli, ismert és érthetetlen.⁷ Kierkegaard volt az első bölcselelő, aki megpróbálta elfogadni az érthetlenséget, miközben a saját állapotát és feszültségét tudatosítani akarta, és a létezésnek így egy, a kétely és a választás képtelenségétől táplált dinamikus aspektust tulajdonított. A kierkegaard *vagy-vagy (aut-aut)* kétségbeesetten el akarja fogadni az ellentéteket, teljes felelőséggel, azaz minden, akár egyfajta, akár ezzel pontosan ellentétes válaszokat figyelembe akar venni. Kierkegaard eldöntötte, hogy elfogadja a sötétséget, minden ellentmondás kibékíthetlenségét és gyötrelmét, így elismeri az ellentétek fennállását, azt, hogy vannak megléphető választások, de amíg nem érünk el a fájdalmas ugrásig, míg a kénytelen végrehajtandó választás nem születik meg, ezen szorongató szembenállások mindkét oldala az ember előtt fog maradni. A gyengeség a másság elfogadásává válik, nyitássá, ez a gondolat elfogad és nem diszkriminál.

⁷ Vö. „Előszó”. In Vattimo – Rovati (szerk.) 2010.

Az erős gondolat Vattimóval kezd bizonyos fokú negatív árnyalatokat öltetni: itt egy olyan gondolatról van szó, mely uralkodni akar, és nem hagy semmi teret más választásoknak. Az erős gondolat számára nem léteznek és nem ismerhetők el különbségek, mindennek hozzá kell igazodni, mindennek meg kell találnia a saját, pontosan meghatározott helyét. A gondolat uralkodik a létezésen: egyrésztől védelmet nyújt számára, a világosság és abszolút megértés látszatát kelti, másrésztől viszont a gondolat erősen tartja a gyepőt, nem engedi több, egyenlő módon helytálló nézőpont együttes létezését, és elszegényíti a valóság összetettségét. Nietzsche is az ismeretlentől való emberi félelem egyfajta ellenmértéket, egy kényelmes alibit látott abban a vágyban, hogy csupán egyetlen gondolatot szabjunk meg – mind a filozófiában, etikában, politikában vagy vallásban –, mely módszer tökéletes arra, hogy akár magunk előtt is elrejtjük a saját rettegetésünket a valóság változatos és felfoghatatlan skálájától. Vattimo szerint a gondolat ereje erőszakká is alakulhat: ez akkor történik meg, mikor a gondolatot eszközként használják, amikor egy rendszert a hatalmi vágy alá akarnak rendelni, amikor olyan hierarchikus rendszereket képeznek, melyek átlépnek a jó érzés határain. Ha helyes az, hogy legyenek a többenél elkerülhetetlenül jobb megoldások, helyet kell hagyni más, sosem egyetemleges, de mindig egyedi és legitim igazságoknak is. A hibának is van helye, mint ahogy mindegyikünknek van ideje és lehetősége elesni és felemelkedni, mélyre süllyedni, hogy aztán lassacskán ismét magasra jussunk. A legrémisztőbb azonban az, hogy az erőszakot így becsomagolják, átlényegítik és maszk alá rejtik egy olyan jövőbeli haszon feltételezett ígéretével, melyet most lehetetlen meghatározni vagy előírni, hacsak nem erővel.⁸ A probléma a létezés és a létezni kellés gondolatához tartozik: hogy az egyik nem esik egybe a másikkal, elkerülhetetlenül töréshez, elfojtandó feszültséghez vezet. Innen születik az erős gondolat hevessége, mely el akarja rendezni a dolgokat, mindegyiket egyenlővé és összekapcsolódóvá tenni, és csökkenteni az ellentétben állni látszó dolgok feszültségét. Mindazonáltal innen is táplálkozik Vattimo filozófiája a gyenge gondolatról, arról, amely visszaidéz és megpróbálja újra megszólaltatni mindazt, mely látszatra instabil és ideiglenes, rövid és eltűnő, mindannak, amely csak mert eltérő, ideiglenes és számszerűleg jelentéktelen, látszólag jogosan szerezne meg a lényegteleniség jelzőjét.⁹

Ez alapján úgy tűnik, elérkeztünk a gyenge gondolat szükségességéhez, mindazonáltal ez egy nem csupán szükséges, de vágyott utat is jelentene, mintha egy igazi választása lenne az embernek. A gyengeséget újraértékelni és megadni számára a helyes súlyt, nem egyszerű dolog, ugyanakkor a gyenge gondolat mintha önmagától, lépésről lépésre győzedelmeskedne, mintha önmaga is az erő kritériumait használná, melyeket el akart űzni. Ha előzőleg az ész önmagába zárkózott, megtalálni

⁸ Vö. Adorno, Th. W.: *Teoria estetica*. 1975, Torino, Einaudi.

⁹ Vö. Vattimo, Gianni: „Metafisica, violenza, secolarizzazione”. In uő (szerk.): *Filosofia '86*. 1987, Roma-Bari, Laterza, 71–94.

vágyva a saját erejét, megvédeni magát a külső támadásoktól, és hogy életet adjon egy világos és kielégítő rendszernek, később elérkeztünk ahhoz, hogy elvetettük az erő álarcát, és felfedeztük a gondolat önmagában rejlő gyengeségét.

Összeomlottak azok a bizonyosságok, melyek mozdulatlaná és stabillá tették az igazságot, de ezen a gyengeség felé vezető úton a gondolat elérkezett ahhoz a ponthoz, ahol elvesztette az eredeti elfogulatlanságát. Ha előbb ugyanabban a pillanatban, amikor a szisztematikus erő látta saját alapzatának megingását, a gondolat gyengesége magába zárt egy önmagából fakadó izgatottságot, a figyelem szintje magasra szökött, a félelem és a pánik pedig elkerülhetetlenek voltak, akkor később az idő múlásával ez a jellemző érzelmi feszültség, ez a nyugtalan kíváncsiság lankadni látszik. Megpróbáltatás, szenvedés és nyugtalanság tették a gondolatot óvatossá és az embert körültekintővé, kíváncsivá, és arra biztatták, beszélgessen, és ossza meg saját tapasztalatait. A kísértés arra, hogy ismételen bezárkózzon az erős gondolat kastélyába, még mindig erősen jelen volt, ha nem tette meg, nem csak azért, mert már lehetetlen volt belépni a szilánkjaira hullott erődítménybe, hanem azért sem, mert az ember újra felfedezte önmagát és az igazi életet, annak minden nehézségével együtt. Mindazonáltal eme út mögött ott marad egy árnyék: a gondolat gyengesége furcsa módon újult erőre kap, mintha egyszerre csak egy elkényeztetett gondolattal találnánk szemben magunkat, melyben a gyengeség egy tökéletes kifogás arra, hogy restségét igazolja: a gondolat lustasága és unalma így mintha hátszelet kapva egy új és kényelmet adó ketrecet hozna létre. Hogy ebből kiszabaduljunk, talán vissza kell térnünk Kierkegaard-hoz, elég bátornak kell lennünk ahhoz, hogy elismerjük, az igazság egy törés: vissza kell szereznünk az égető vágyat arra, hogy ismét véghezvigyük a szörnyű, szorongató és rémisztő ugrást a semmibe. Az embert visszakapni lehetséges, de szem előtt kell tartani, hogy a gyengeség nem önmegeadást jelent, a bizonyosságok elvesztése pedig nem megtorpanás és visszahátrálás a szakadék előtt. Nincs szükség többé biztos alapokra, az ember azt is gondolhatja, hogy nem képes végrehajtani az ugrást, de eleve meghátrálni túl nagy gyengeség lenne a részéről, melyet nem engedhet meg magának. A gyenge gondolat beépült egy spontán és majdnem kötelező útvonalba: Olaszországban az volt a cél, hogy kikerüljenek Benedetto Croce bölcséletének uralma alól, és ugyanakkor vissza akarták adni a fontosságát az akkori filozófiai párbeszédnek. A gyenge gondolat azonban magára hagyva mindenféle változás, a válság, a hanyatlás és az elhagyatottság bármiféle meghaladására irányuló vágy elutasításához vezetne. Hogy ebből a patthelyzetből kimozduljunk és újra megszabadítsuk a gondolatot felajánlkozó gyengeségétől, ismételen Kierkegaard útmutatásait kell figyelembe vennünk, felidéznünk az egyén és az idő kapcsolatának értékét. Gyengének lenni így nem azt jelenti, hogy nem mérjük össze magunkat a valósággal, inkább szembeszállunk vele, nem kerüljük, inkább követjük, megismételjük, újra felvetjük,

kiválasztjuk az időt. Ha igaz Vattimo azon állítása, miszerint az ember lassanként eltávolodott a központtól, most vissza kell adni számára a folyamatos mozgás tulajdonságát. Így alapok, bizonyosságok és stabil értékek hiányában is rá vagyunk kényszerítve a folyamatos mozgásra, hogy megtartsuk az átmeneti egyensúlyt. A gyengeség nem a stagnálás és a mozdulatlanság szinonimája, mint ahogy nem is a vágy- és célnélküliséget kell megtestesítenie. A gyenge gondolat soha nem válhat szokásszerűvé, nem szabad elvesztenie a nihilizmust, melybe Vattimo mintha teljesen belesüllyedt volna, egy szintén gyenge nihilizmusba, mely szerint, ahogy Vattimo is kijelenti a *Filozófia a jelenben (Filosofia al presente)*, mi nem azért vagyunk kellemetlen helyzetben, mert nihilisták vagyunk, hanem azért, mert még túlságosan kevésbé vagyunk nihilisták, mert még nem tudjuk teljességében megélni a lét feloldódásának élményét.¹⁰

A nihilizmus efajta túltengése a gondolat stagnálásához vezethetne, mikor ezzel ellentétben ma a gondolatnak arra van szüksége, hogy visszanyerje élénkségét, újra mozgásba kell helyeznünk, hogy jobban megérthessük a saját és a minket körülvevők valóságát. A gyenge gondolat még nincs jelen a mai társadalomban, de szükségesnek látszik visszatérni néhány Kierkegaard-ra jellemző koncepcióhoz, anélkül, hogy elfelejtenénk a gondolatot, melyet ő a maga egyszerűségében hangoztatott, miszerint az egyén csak kockázatok árán válik végtelenné.¹¹ A végtelen felé rugaszkodás ma szükségesebb, mint valaha, hogy elkerülhessük azt, hogy az ember megfulladjon, elenyésszen és rákényszerüljön önmaga és egyénisége újbóli, talán még szörnyűbb elvesztésére.

Ludmann Ágnes fordítása

¹⁰ Vö. Vattimo, Gianni: *Filosofia al presente: conversazioni di Gianni Vattimo con Francesco Barone, Remo Bodei, Italo Mancini, Vittorio Mathieu, Mario Perniola, Pier Aldo Rovatti, Emanuele Severino, Carlo Sini*. 1990, Milano, Garzanti, 26.

¹¹ Vö. Kierkegaard, Søren: "Postilla conclusiva non scientifica alle »Briciole di filosofia«". In uó: *Opere* (olasz fordítás, szerk.: C. Fabro). 1972, Firenze, Sansoni, 493.

Referencia:

- Adorno, Th. W.: *Teoria estetica*. 1975, Torino, Einaudi
- Habermas, Jürgen – Lyotard, Jean-François – Rorty, Richard: *A posztmodern állapot*. 1993, Budapest, Osiris
- Kierkegaard, S.: *Briciole di filosofia. Postilla non scientifica*. 1962, Bologna, Zanichelli, 1. kötet
- Kierkegaard, S.: “Postilla conclusiva non scientifica alle »Briciole di filosofia«”. In uő: *Opere* (olasz fordítás, szerk.: C. Fabro). 1972, Firenze, Sansoni
- Kierkegaard, S.: *Filozófiai morzsák* (ford. Hidas Zoltán). 1997, Budapest, Göncöl
- Kierkegaard, S.: *Vagy-vagy* (ford. Dani Tivadar, harmadik, javított kiadás). 2005 (1994), Budapest, Osiris
- Vattimo, Gianni – Rovatti, Pier Aldo (szerk.): *Il pensiero debole*. 2010, Milano, Feltrinelli
- Vattimo, Gianni: „Metafisica, violenza, secolarizzazione”. In uő (szerk.): *Filosofia '86*. 1987, Roma-Bari, Laterza, 71–94.
- Vattimo, Gianni: *Filosofia al presente: conversazioni di Gianni Vattimo con Francesco Barone, Remo Bodei, Italo Mancini, Vittorio Mathieu, Mario Perniola, Pier Aldo Rovatti, Emanuele Severino, Carlo Sini*. 1990, Milano, Garzanti